

I den foreliggende fremlæggelse er A.P.Møller på sin vis hævet over en diskussion af den art, som en eftertid ellers uundgåeligt vil ønske at føre omkring personer af væsentlig historisk betydning. Og er forfatteren end nok så tilbageholdende, undgås det dog ikke, at læseren uvilkårligt alligevel stiller spørgsmål. De to selskaber – D/S Svendborg fra 1904 og Dampskibsselskabet af 1912 A/S – modstilles med megen virkning. Det første var præget af en kreds af Svendborgaktionærer, som var svære at få halet med i den ekspansion, som A. P. Møller var den utrættelige fortaler for. Følgelig var dannelsen af det næste selskab motiveret med ønsket om at få friere hænder, hvad da også blev resultatet. Men fortsat hører man om de bekymrede svendborgensere i bestyrelsen af det gamle selskab – hvorfor i al verden koncentrerede han ikke al sin virksomhed i det nye?

Og tilsvarende. Hvorfor bibeholdt A. P. Møller så længe et kompagniskab med den yngre fætter Hans Isbrandtsen i USA trods mangeårige uenigheder om ikke helt uvæsentlige spørgsmål? Forfatteren giver selv undtagelsesvist side 105 udtryk for undren over, »at samarbejdet kunne holde til de mange kritiske ord, der krydsede Atlanten«. Der skulle en verdenskrig og næste generations optræden på arenaen til, førend det endelige opgør kom i stand.

Var der i virkeligheden i det første tilfælde tale om en nok så stærk hensyntagen til faderen, den gamle kaptajn i Svendborg, og føltes familiebandet til fætteren i den grad forpligtende, at det kunne holde til så meget mellemkrigstiden igennem? Er svaret bekræftende, passer det meget vel med traditionelle værdier netop holdt i hævd i de gamle sejlskibscentre, hvor familierederiet havde domineret i århundreder. Og man får da endnu en understregning af, at A. P. Møller – sin store fremdrift og fremsynethed til trods – på godt og ondt medbragte en særdeles tungtvejende bagage fra sit oprindelige milieu.

Nysgerrige læsere med andre interesser vil kunne finde på mangt og meget andet at spørge om, men det ændrer ikke det faktum, at Ove Hornby har skrevet en særdeles værdig – og læseværdig – bog om en i offentligheden meget kendt person og hans indsats som den danske rederinærings førstemand gennem et par generationer.

Anders Monrad Møller

ANDERS BJØRNVAD: Hjemmehæren – Hovedtræk af det illegale arbejde på Sjælland og Lolland-Falster under den tyske besættelse 1940-1945. Odense Universitetsforlag, 1988. 605 s. ill. 298 kr.

Detailbeskrivelsen af det illegale arbejde under den tyske besættelse af Danmark blev begyndt i 1973 med Aage Trommers undersøgelse af modstandsarbejdet i Region III, Sønderjylland. En undersøgelse der havde eksemplarisk karakter og dermed betydning for den samlede vurdering af besættelsesperioden. Beskrivelserne er fortsat med en undersøgelse af det illegale arbejde på Bornholm og i flere byer og mere afgrænsede områder. Anders Bjørnvads bog fortsætter den begyndte detailkortlægning af det illegale arbejde. Den har problemstillinger og anvender materiale svarende til bl.a. Trommers – og den giver svar, der følger hovedsynspunkterne her. Ny viden af betydning for helheden får vi derfor ikke, til gengæld god besked om mange sider af forholdene på Sjælland i besættelsens sidste år. Så

grundig er bogen, at den vil kunne danne en hensigtsmæssig ramme for de lokalhistoriske arbejder af endnu mere detailpræget karakter, som kan opstå f.eks. gennem arbejde i tilknytning til de lokalhistoriske arkiver.

Det er en alt-i-et fremstilling, og dermed opnås et totalbillede af det illegale arbejde i området: sabotage, militærgruppearbejde, efterretningstjeneste, våbenmodtagelse og meget andet er med – og alle lokaliteter dækkes ind. Til gengæld bliver den historiske analyse spredt og i mange tilfælde overlades det til læseren at skille stort og småt.

Svarende til flere af de øvrige lokalstudier er Bjørnvads bog udarbejdet i et samarbejde med besættelsestidens illegale aktører. Herved er der fundet frem til arkivmateriale og der er modtaget beretninger, som en forfatter med større afstand til aktørerne næppe ville have fået. Arbejdet har som enkeltmandsarbejde været af et meget betydeligt omfang, og det er foregået helt uden for et institutionelt miljø – efter besættelsesforskningens Hæstrup-traditioner. Det er imponerende, at historieforskning kan fremkalde så meget lokal støtte, at kroejeren stiller sin fotokopimaskine til historikerens rådighed. Til gengæld kommer fremstillingen også i ret høj grad til at afspejle synspunkter udviklet blandt besættelsestidens illegale aktører. En meget positiv vurdering af de illegale militærgruppers militære formåen, hvis de skulle have løst de opgaver, som SHAEF's operationsordrer havde tillagt dem, hviler på et usikkert grundlag, men er sikkert i god overensstemmelse med lokale modstandslederes opfattelser.

Når Bjørnvad kalder sin bog »Hjemmehæren« følger han en norsk tradition: Sverre Kjeldstadli's klassiske bog om den norske modstandsbevægelse fra 1959, »Hjemmestyrkene«. I Norge var der åbenlyst tale om en udehær i England m.v. og en hjemmehær, mere forsigt og rigtigere kaldt hjemmestyrker. Begge dele under en norsk eksilregerings ledelse. En dansk hjemmehær må jo forudsætte en udehær, og den er straks vanskeligere at få øje på. Titlen antyder derfor en integration og alliance mellem de danske militærgrupper og de allieredes hære, som er i slægt med Hæstrups konklusion og programmerklæring »Hemmelig Alliance«, og hvor det for Hæstrup var sabotage og efterretningstjeneste, der var de bærende elementer i alliancen. Militærgruppearbejdet havde politisk betydning som et folkeligt mobiliserende arbejde, der nåede bredt ud; noget bevis for dets taktiske endsige strategiske betydning kan derimod næppe føres.

Bjørnvad fortsætter sin fremstilling af modstandsgruppernes virke efter den 5. maj og frem til hjemsendelsen i løbet af sommeren og efteråret 1945, og han peger på gruppernes betydning for skabelsen af efterkrigstidens hjemmeværn. Det er en frugtbar disponering, der kan være med til at sætte besættelsesbegivenhederne ind i et bredere historisk perspektiv.

Palle Roslyng-Jensen

ICCHAK (HENRYK) RUBIN: *Zydzi w Lodzi pod Niemiecka Okupacja* (»Jøderne i Łódź under den tyske besættelse«). London. Kontra 1988. 582 s.

Denne polske bog, der hermed skal præsenteres for danske læsere, er absolut ikke morskabslæsning, for emnet er dybt tragisk, men bogen er på så mange punkter af bred almen interesse, at det dybt må beklages, at den ikke er udkommet på engelsk.